

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Једна од фикција

Слободан Владушић

Не знам ни сам како сам се обрео на тој децембарској, књижевној вечери у Градској библиотеци у Суботици. Њих двоје: тридесетогодишњи писац – још једна од младих нада српске књижевности у низу – и критичарка која изговара реч *аутофикција*, исто онако торжествено као што сам и ја, деvedесетих, изговарао реч *метафикција*, не обазујући се што 95% публике није знало шта та реч значи.

Седео сам с краја реда, усамљен и окренут леђима према прозору, да бих могао да посматрам посетиоце. Запазио сам неколико урбаних типова, рођених, попут мене, почетком седамдесетих година прошлог века. Они су веровали у две ствари: да им је Милошевић упропастио живот и да треба мислити позитивно. Ту су се нашле и две младе, усхићене наставнице, којима сам раније предавао на факултету, неколико њихових ученица из гимназије, као и три бакице, жељне књижевног оплемењивања. (Једну од њих виђао сам, често, на базену, у 6 сати ујутру, између осталих пензионера. Када би им пожеleo добро јутро, сви би ми одговорили, осим ње).

Једини човек за кога нисам знао зашто се и како нашао на овом месту, био је мушкарац који је седео неколико столица даље од мене, у истом реду. Док сам посматрао како напрегнуто гледа у писца и критичарку, сетрио сам се Холмса, који би на основу видљивих детаља откривао биографије људи који би се појавили пред њим. Гледајући у тог човека и досађујући се, покушао сам и ја да нешто сазнам о њему.

На основу профила, претпоставио сам да је могао имати седамдесет и неку годину или можда, чак и целих осамдесет. Кичма му је била права, седео је усправно и није се померао. Унутрашња дисциплина, јасан склоп вредности, непоткуљивост. Гардероба му је, међутим, била потпуно демодирана: носио је шубару и неки зимски бордо капут, који није скидао, иако у сали није било хладно. Зимогрозљивост, слабо грејање, штедња; не појављује се често на јавним местима. Вероватно у младости, и у средњој доби, када је прилика за појављивање било више, није носио оно што је желео, већ само оно што је имао. Дакле, осећај прикраћености и разочараност која годинама расте и на крају метастазира. Удовац? Вероватно не: панталоне су чисте, испеглане. Супруга хоће да покаже да је жива, али не и да га воли. Да га воли, били би овде заједно или на неком другом месту, али заједно. Ако је он овде, а она тамо, онда се он одмара од ње, а она, тамо, од њега. Колико то траје? Дуго. Зашто се онда нису развели? Зато што припадају генерацији која брак схвата озбиљно, зато што су имали децу, двоје деце, јер је у то време важи формула: породица = отац, мајка, двоје деце, кућа која се гради. (Људи се у то време плаше самоће, јер немају на шта да је потроше). Чиме се бавио? Снажна конституција указује на континуирани физички рад, јер у она времена није било терапана; ипак, долазак на књижевно вече, показује да није био радник, нити занатлија; можда је био учитељ или наставник у школи (књижевно вече) који је сам градио кућу (континуирани физички рад), вероватно тамо одакле је потекао, а где се никада више није вратио. Дакле, у овом граду је дођош. Стога је пријатеље које је овде имао, стакао на послу: одласком у пензију, разишли су се или су поумирали; без икакве друштвене моћи (да некое нешто „заврши“), остао је консеквентно сам, а када познаници виде његову децу (посебно старијег сина, који је постао „успешан“, јер ни за шта није био „прикраћен“) распитују се, необавезно и куртуазно, за његово здравље, но без жеље да га виде или посете.

Посматрам га, док се његово механичко аплаудирање улива у аплаузе псеудо-одушевљене публике и помишљам како би, као књижевни лик, био потпуно неупотребљив. Осим ако се његово житије не би исприво-ведало на неки формално несвакидашњи начин, као што је то био случај у Кишовој причи „Енциклопедија мртвих“. Али таква књижевност, данас, више не постоји; сада је за писца важније шта ће да каже или где ће да се појави, него шта ће да напише. Свака казна је заслужена, учи нас Дон Кихот, а ја сам један од синова Дон Кихота.

На крају промоције, устајући, човек ме окрзне својим тврдим погледом, какав је имао и на сликама из младости. Тај брзи поглед прелази преко мене, без икакве промене на његовом лицу, као да не постојим. Што је и логично, јер ја сам за њега странац. Као што је и он странац за мене, иако ми је отац.

Гледам како, полако, излази из сале окружен са оних неколико девојчица из гимназије. Оне га не примећују, иако је врло могуће да је некој од њихових мајки или неком од очева, предавао математику у основној школи. Што се мене тиче, ја чекам, мирно, да он оде. После њега ћу отићи и ја.

Волео бих да могу да помислим како је дошао на ово књижевно вече, да бисмо се видели. Био би то леп завршетак приче, који буди наду у то, да ће за сваку провалију, ма како широка и дубока била, у будућности пронаћи неки мост од речи. Али, ово није прича, већ живот, а живот, за разлику од приче, уме само да се прекине, у тишини, без разрешења и смисла. ■

ИНТЕРВЈУ: ИВАН НЕГРИШОРАЦ, КЊИЖЕВНИК

Поезија мора сањати о вечности

Иван Негришорац је књижевни псеудоним проф. др Драгана Станића, песника, есејисте, књижевног критичара, мислиоца, полихистора, професора теорије књижевности на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, председника Уређивачког одбора Српске енциклопедије и актуелног председника Матице српске. У саиздању новосадског „Прометеја“ и Архива Војводине крајем прошле године објављена су му *Избрана дела*...

● **„И данас живим и пишем са тим тешким осећањем да ми није дато право и привилегија да пишем, те да то право морам и даље да стичем“, изјавили сте у једном разговору са Михајлом Пантићем. Како разумети ово признање које долази од аутора коме су недавно објављена *Избрана дела* у седам томова, а којима су обухваћени пре свега лирика, али и беседе, есеји, драме, роман...**

– Ова констатација, коју сам изнео у разговору с мојим драгим пријатељем, сјајним писцем и занимљивом личношћу Михајлом Пантићем, односила се пре свега на онај период кад смо као млади писци – а ми смо иста генерација – улазили у књижевност. Тад сам осећао велики притисак, управо у том простору одлучивања: имам ли ја уопште право да пишем, те на којих бих начин, евентуално, то право могао да стекнем? И тада, као млад човек, рекао сам: да, вреди да пишем уколико непобитно могу да утврдим да ту постоји неки моменат поетичке разлике у односу на оно што је писано пре мене. И од тад живим под том опсесијом. Суштина списатељског послања није у томе да узем неки познати образац па да га попућувам, него да морам радити на нечему што јесте поетичка иновација. А онда сам почео и да дајем некакве резултате који су позитивно оцењени у нашој критици, а и ја сам интимно осећао ту оцену као исправну и тачну, па сам лако поверовао да оно што сам радио заиста јесте било обележено неком врсту иновације. Е сад, да ли је та иновација била крупна, радикална или мање радикална, свеједно, али у сваком случају, све моје књиге, колико год сам их написао, имали су неки моменат разлике који их је чинио оправданим. И дан-данас мислим тако. Сад, истина, тај унутрашњи притисак није толико јак, као што је некада био, па сада нисам толико опседнут нужношћу да правим некакву, макар и неуротичну разлику. Сада ми је много важније да, ушавши у онај свет који покреће настанак једног књиженог дела, покушам што потпуније, садржајније и смисленије да га рекреирам у језику.

● **Ако је за Душана Матића поезија „непрекидна свежина света“, шта је она за Ивана Негришорца?**

– И ја сам волео на неким местима да цитирам ту Матићеву тврдњу, јер и за мене поезија јесте била и остала је „непрекидна свежина света“, али јеста и израз потреба да се свет некако смисаоно сагледа. Да се сагледају, ако хоћете, и корени проблема с којима се свет суочава, али и начини на који те проблеме можемо да решавамо, као и то како можемо да пројектујемо некакав бољи свет. Дакле, ту постоје једна утопијска или метафизичка димензија. У мом начину мишљења то тако функционише, а мислим да то није ни мало погрешно. Најпогрешније је када људи не виде те процесе који трају и у човеку самоме, у појединцу, у ствараоцу, али и у читавом свету у којем живимо. А да је ово тачно да сам се ослањао на Матића, и да се и сад ослањам, сведочи завршни запис о аутору у мојим *Избраним делима*, а он гласи: „иако у позним годинама, ја се и даље осећам као млад писац који обећава“.

● **У којој мери се – ако се – као књижевном теоретичару и књижевном критичару Ваш однос према сопственим песмама мења након што их предате читаоцима?**

– Увек сам интензивно осећао да од момента када завршим текст, па осећам да је то баш оно што треба, да је од тада боље да више по њему не петљам. Све што ми се додатно намеће, најбоље је оставити за нове текстове, а они ће одговорити на изазове које сам евентуално испустио. Дакле, нисам никада правило нове верзије већ објављених текстова. Наравно, увек сам имао мноштво верзија текста у настајању; то је умело често да крене од неке минијатуре, а онда да добије додатне облике са многим допунама и изменама. Стога процес настанка неке песме уме често дуго да потраје. Истина има и сасвим супротних догађања када песме настану у даху, готово без икаквих измена. Али кад објавим текст, онда је то - то. У ситуацијама кад бих се пак враћао тим објављеним текстовима, приликом сачињавања неких избора или, рецимо, изабраних дела, видео сам да, у ствари, ту не бих ништа битније мењао. Можда тек понеку стилску ситницу, али ништа крупно. То ваљда значи да сам све провере и тра-

Фото: Б. Јучић

гања успешно обавио у процесу настанка песме, у свим оним често сложеним, мутним, трагичким предрадњама. Вино мора дуго да настаје, а процес треба вешто зауставити у правом тренутку. Ни пре ни после, али се дозревање пића и даље збива, премда винар ништа не чини него тек чува вино на ваљан начин. Тако је некако и са песмама.

● **Пролазили сте кроз различите креативне фазе. У којој мери је то било и на трагу уверења да писац не треба да тежи томе да се допадне читаоцима, да им додлази, већ да мора да ствара своју публику?**

– У младости сам веома волео, читао и тумачио авангардну и модернистичку књижевност, јер сам ту осећао, заправо, да та матрица одређује све оно што настаје и у потоњим временима. Истина волео сам Хомера, Вергилија, Дантеа, Вијона, истовремено кад и Хелдерлина, Гетеа, Бодлера, као и што сам волео многе модернисте и авангардисте. У младости, а то значи 70-тих и 80-их година прошлог века, моја књижевност текла је таквом, модернистичко-авангардном инспирацијом, а моја ауторска путања је обједињавала два јака поетичка захтева: са једне стране деловао је захтев поетичке радикализације који ме је упућивао ка моменту поетичке разлике; с друге стране ме је књижевност водила ка другој потреби мог стваралачког бића, а то је потреба за живом метафизиком. За правом, уметничком, књижевном, лирском метафизиком у књижевности. И онда сам у једном тренутку са оне стајне тачке која је означавала потребу за иновацијом све чешиће и трајније да прелазим на ону другу стајну тачку, а то је покушај да метафизички што потпуније, садржајније, осмислим онај књижевни свет који ме је опседао. То је у исто време значило да сам онда ушао у оно што сам често именовао као културолошку парадигму у свом стваралашту. Та димензија је, истина, постојала и раније, али сам тежиште делатности почео да усмеравам ка преиспитивању српске културе. То је кренуло негде од краја 80-тих, најпре кроз есеје, а онда су почела да настају и књижевна дела која су ишла управо тим путем. И тад се дефинитивно у мени обликовала она синтагма коју користим да означим основну природу свог стваралачког чина, а да притом мало збуњујем, чудим и забављам своје књижевне другове постмодернисте. Тада сам говорио, а и сада говорим да сам ја исихастички постмодерниста, односно да је мени до молитвене традиције и до дубинских осећања духовних вибрација у свету подједнако стало – чак и више, од ове поетичке, специјалистичке, артистичке острашености. Временом сам покушавао да то некако ускладим, да и једно и друго сачувам, али је очигледно да је изразита доминантна у мом делу постало то када говорим о смислу људског живота, о томе како су моји јунаци видели саме себе, како осећају свет у којем живе, те каква им се будућност указује. Одавно сам се отворио ка свету метафизике, а то значи ка свим димензијама времена: не само ка садашњости, не само ка прошлости, не само ни ка будућности. Мислим да још увек, упркос свим рационалистичким приговорима, итекако имамо право да сањамо некакв сан о вечности.

Мирослав Стајић

ОСВРТ НА НАЈВАЖНИЈЕ РОМАНЕ НОБЕЛОВЦА ЛАСЛА КРАСНАХОРКАИЈА

Магични вртлог приповедања

Марко Чудић

Књижевне сладокусце и љубитеље арт-боскопа искрено је обрадовала вест да је овогодишња Нобелова награда за књижевност додељена великом мађарском прозаисти Ласлу Краснахоркаију. У овом кратком тексту осврнућу се само на најважније романи овог писца. Његове рефлексивне путописе и нефункционална дела посвећена проблему уметности овога пута нећу поменути.

1985. године тада млади писац објавио је свој првенац, роман *Сатантанго* (или *Сотонин танго*) и изазвао неподељено одобравање критике и публике. Овај роман који би читаоце својим епским замахом и стиллом могао подсетити на Габријела Гарсију Маркеса и Томаса Бернхарда, приповеда причу неуспелог егзодуса осиромашених житеља једног оронулог руралног насеља, нечег између салаша и пропалог комунистичког сеоског комбината, без прецизно назначених временских и просторних координата. Роман је састављен од дугих, готово бесконачних, но граматички изузетно правилних реченица, а релативно једноставну радњу пратимо из више различитих перспектива.

Филмски редитељ Бела Тар, Краснахоркаијев вршњак, према властитом признању, прочитао је ово прво дело тада још самим непознатог писца још док је било у рукопису, и био њиме толико одушевљен да је одмах у њему препознао могућност за обнову и преосмишљавање филмског језика. Њихова сарадња резултираће у наредним деценијама иновативним, међународно признатим филмовима насталим на основу предлошка Краснахоркаијевих дела, као што су *Сатантанго*, *Веркмајстерове хармоније*, *Торински коњ* и других. Штавише, каткад је управо популарност коју се речени филмови стекли били под-

стицај издавачима да се упусте у амбициозни пројекат преводња Краснахоркаијевих дела на друге језике.

Краснахоркаијев други роман, *Меланхолија отпора*, објављен је 1989, и може се читати и као својеврстан тематски наставак *Сатантанга*. Да се радња оба романа одвија у истом фиктивном простору, потврђују и суптилно распоређене унутрашње референце у тексту (на пример, господин Естер, један од главних ликова овог романа, с носталгијом се присећа оних старих, добрих времена када је данима падала досадна јесења киша, за разлику од дуготрајне, страховито хладне, ветровите голомразице која преовладава у овом роману).

Роман *Рат и рат*, објављен 1999. године, по брзом одвијању радње донекле одступа од главног тока Краснахоркаијевог романсијерског опуса. Ово је типична постмодернистичка књига са додатком рукописа, заматаног (и дословно заматаног) у свитак, из којег читалац сазнаје бизарне околности самоубиства главног јунака, провинцијског библиотекара и једног од амблематичних „краснахоркаијевских“ ликова, сметењака у узалудној, но упорној потрази за некаквим вишим, метафизичким смислом егзистенције, Ђерђа Корина. Овај роман је својевремено имао и свој необични интернет-наставак, где је читалац заиста могао кликнути на фиктивни веб-сајт који је тобоже направио покојни Корин, и у који је он требало да унесе један други рукопис, рукопис који је негде у дубокој панонској провинцији сам пронашао, а који би требало да нам реши све проблеме људске егзистенције. Па ипак, на сајту нема ни трага од тог рукописа, јер, како тамо пише, сада већ покојни Ђерђ Корин, већ годинама не плаћа његово одржавање“. Ванкњижевну игру употпуњује спомен-плоча у швајцарском граду Шафхаузену, на којој пише: „Овде је извршио самоубиство Ђерђ Корин, јунака романа *Рат и рат* Ласла Краснахоркаија“. Све ово би се можда могло читати и као референца на концепт отвореног дела Умберта Ека.

Роман *Повратак Барона Венкхајма* из 2016. године могао би се читати и као (засад) последњи део својеврсне „трилогије“ завичајних романа (завичајних само у просторном смислу, јер се радња одвија негде дубоко у забаченој панонској провинцији). Утисак да читамо трилогију појачавају духовите и неприкривене референце на претходна дела, као на пример када чланови локалног културно-уметничког друштва дуго ишчекиваног „месију“, наводног богаташа и спаситеља, Барона Венкхајма, који је враћа из Аргентине како би старост провео у завичају, дочекују пригодним културно-уметничким програмом – извођењем традиционалног плеса „сатанског танга“. У ширем смислу, међутим, *Сатантанго*, *Меланхолија отпора* и *Повратак Барона Венкхајма*, па чак и *Рат и рат*, повезује, на тематском плану, мотив великог и узалудног ишчекивања (спасења), мотив програмског и свесног повлачења главних ликова из света, те мотив лажних месија.

Страшна, апокалиптична стварност и демонски наговештаји и симболика Краснахоркаијевих романа контрапунктирани су, међутим, савршеним музичким склопом, ритмом и формом познативних краснахоркаијевских реченица. То је један магични вртлог који читаоца усисава, увлачи га у овај јединствен и само својан уметнички свет. Свет у који вреди заронити. ■

ПОД СЕНКОМ ОСМОГ ЕОНА

Пише: Селимир Радуловић

У животној (и песничкој) младости имао сам много даровитих пријатеља, колега-песника, који нису знали управљати својим даром. Он их је, заправо, заробљавао. И ја сам био један од њих. Нисмо знали да контролишемо његову унутрашњу ватру, да стргљиво региструјемо врхунце његовог изненадног јуриша. Касније смо схватили да се ни комад леда не може истопити док не дође време за то! Може се рећи и овако – будући млади, живели смо (и стварали) под сенком *сете завичаја*, која је деловала ослобађајуће, пред *принудом закона и судбине*, следећ траг Хиперионових речи да је *чист и несавладив дух* човеков који се *не ловија пред законима природе*. Данас, у животној (и песничкој) зрелости, верујем да лирска песма, више свега, у *својој најдирљивијој форми*, исказује *осећање постојања*. Песма, ако је песма, *стоји у себи и ствара се из себе саме*. И у њој нема ничег *лаког, игривог и улагујућег*. Нема ништа лепше од указивања истинског извора, из којег, очас, готово без додира, потече чиста планинска вода.

Песник је, и данас, јединствени (и неодољиви) освајач. Кроз запустени земаљски густиш он се пробија, неустрашиво, ка *свим пометњама света*. У њима се, *пловећ на дасци спаса*, изнова рађа, пригрљује их – и огољава. Ја нисам човек знања. И верујем да је знање, без искуства, доиста, *теолошко лукавога*, нека врста *мозга изван главе*. Стога сам и захвалан Оцу, нашем, што од нас, слабих и немоћних, тражи мање, а од снажних и силних више. Земљом ходајући, а земљом не мислећ и не дишућ, још сањам, у сенци сенке, Очево, и насеља Његових, дивних, етерских, слажућ дане на дане, ноћи на ноћи. Јер, он је чокот, а ми лоза, родљива. Ако није устао Христ онда је празна вера наша. Ако у песми, нашој, нема Христа, онда је празна песма наша. Душа, наша, осећа *тихо лахорење*, Христово, у својим најдубљим дубинама, и у њему се *сусреће с Њим*.

У овим годинама проверавам, сагласно речима Небоходог Павла, да ли сам *узалуд трчао* – и као човек и као песник? Са свешћу да нема спасења без залога смирења. Данас је моја мера суочења с истинском песничком речју саобразна Грејсовој формули о синтези смисла за ризницу старих стихова, смисла за митотворство и смисла за урођену песничку снагу. Рађање истинске песме поистовећујем с кретом облака, силног, док излива обиље капи, кишних, или с кретом сунца, радосног, док се, изјутра, на небу утврђује! Понекад помислим да, можда, песме нисам оставио непосредно, да сам изнедрио песме које траже дела. Да ли је баш тако, да ли сам испунио оно о чему сам певао, да ли сам, трагајућ за душом, на путу спасења, или ће ме, пак, ветар развејати, попут пепела – о томе нек суде други! Упркос речима Величанственог Таршанина – зар ви не знате да сте Храм Божији и да Дух Божији живи у вама?!

СЛОВО НА УРУЧЕЊУ АНДРИЋЕВЕ НАГРАДЕ

Стварност као слика

Пише: Владимир Копицл

Част ми је и задовољство, али ме и опака трема хвата, што на овако престижном месту и пред оваквим сазивом зналаца и поштовалаца Андрићевог дела, треба, поводом награде која ми је додељена, да дам релативно разуман вербални прилог за мене посебно озбиљног, а по природи ствари и свечаног ситуацији у којој се налазимо.

Истини за вољу, чинио сам то и поводом награда које носе име Десанке Максимовић, Стеријино, Дисово, Димитрија Митриновића, два Бранка, Радичевића и Миљковића, и других. Али је ово ипак другачије.

Зашто? Зато што сам се пред делима наведених великана књижевне речи осећао као пред титравом површином бистрих река и речито тајанственим струјањима морских дубина, док ми је Андрићево дело понајпре налико силно вертикалној громади речи, књига и мишљења у сликама, којој је тешко ишта додати.

А камоли поводом ње лежерно толковати.

Друге стране, осоколе сам изјавом жирија који у мом писању препознаје изразите хуморне елементе, с посебним задовољством ћу признати да сам као писац и преводилац имао доста среће с нобеловцима. Луиз Глик сам преводио док је још била млада, лепа и непревођена на Балкану, по свему судећи ни у Европи. Захваљујући поверењу београдских геополитичара превео сам и непуних шесто страница свакојаким рима, опасно углазбљених порука свету, блузерских и рокерских каламбура Боба Дилана. Са Дорис Лесинг или Ајрис Мердок сам једном, уз вечеру, дебатовао на крајњем норвешком северу а да до краја те вечери, игром комедијанта случаја, нисам сазнао с којом од њих две имам част. А Ива Андрића нити сам преводио, нити о њему ишта значајније написао, осим уобичајених песничких алиби-опаски да су и Андрић и Црњански прво писали песме па им то није сметало да касније напишу и своја велика прозна дела.

И ето чуда, да баш ту, на андрићевској адреси, где сам омануо – будем награђен. Истина, за књижицу у којој сам ја видео асиметричан антихеројски скуп два микро-романа и три новелете, а жири добре приповетке. Чему ћу исповедно придодати да сам пишући те новелете, односно приповетке, свакако имао на уму узорне и за нас савремене подражаваоце неухватљиве новеле Иве Андрића. Знате већ које.

Шта још додати у прилог и нашем књижевном нобеловцу и себи?

Њему, много тога. Пре свега јединствен тон његових дела у коме се укрштају дар, знање, искуство, месеци, можда и године, деценије проведене над мукотрпно сабраним и ванредно уметнички транспонованим мноштвом историјских и других чињеница, архивских података, чудесних открића у само једној реченици или на стотинама красно компонованих страна

на које зраче мудрошћу, поруком, дахом и истрајношћу писца на дуге стазе. Оног који зна и како, и зашто.

У мом и случају неколицине генерацијских исписника, уједно и исписника овог тривијализованог и спектакуларно напала осакаћеног књижевног доба, готово све је другачије, али тежња је иста. Бити писац и писати. Нажалост, сада све више упркос пост-променљивој историји и маргинализованом чињеницама које нападано постају флуидни резултат ове или оне воље, па макар нас због таквог става препознавали као творце аутофикције, неомаргиналце, нетиражну сметњу, недовољне не-класике у покушају.

Као такав њен учесник, ја стварност видим као слику која се непрестано мења попут лица шипарице, историју као учитељицу живота која то лице тумачи из времененог стечених бора и козметичке дораде, док је књижевност онај талентовани али враголасти ђак који ће и шипарицу и учитељицу настојати да искористи уз обострано задовољство и цену понекад вредну труда колико и општег профита.

Док већина светских резонера гледа у неку унапред пожељну и опипљиву корист која је за друге најобичнија фатаморгана, још жив писца данас радије завирује у опледало настојећи да тамо увек изнова нађе нешто неодољиво или бар занимљиво, што овом биполарно дигитализованом свету тако силно недостаје. Па ако тамо и опази само већ полураспадног Доријана, лако га може нашминкати и сочним језиком саставити, да још једном проговори гласом изворно лепог, свежег, провокативног и битног. Надајући се томе, ја увек пишем као пред полиграфом, али тако да није јасно да ли само желим да га задовољим, или и заведем, зачарам. И шанса да то понекад успе очигледно је већа од најмање.

Захваљујем се Задужбини Иве Андрића, Жирију који је прилежно читао наше књиге и издвојио могућу, као и свима који су допринели да ово красно признание опстане и данас доспе у праве руке. Геометријски праве, наравно. ■

ВИШЕ ОД ИСТОРИЈЕ: СВЕТИ ЈЕРОНИМ (3)

О илирским језицима

Пише: *Мила Михајловић*

Јероним је умро 30. септембра 420. године, управо у години када је законом цара Хонорија свештенички целибат, за који се жестоко залагао, постао обавезан за свештенство. На каменим зидовима пећине поред оне у којој је рођен Исус, и данас се може прочитати стих из Пслама 131:13: *Ово*

је покој мој вавек века, овде ћу живети, јер сам га изабрао (Hic requies mea in saeculum saeculi: hic habitabo quoniam elegi eam). Урезао их је Јероним, који је тиме обележио место, у утроби данашње Базилике Рођења у Витлејему, где је сахрањен. То је један од псалама узласка, песме које су Јевреји певали пењући се падином брда ка Јерусалиму. Стих се односи на избор Сиона као Божјег пребивалишта. Свети Јероним је, урезујући га на зид своје пећине у Витлејему, оставио трајни лични духовни завет.

Све до 16. века ћирилицом је називано писмо које се сада зове глагољица, а писмо које се сада назива ћирилица, звало се србица или буквица

Мошти Светог Јеронима су касније пренете у Рим и данас се налазе у урни од порфира испод папског олтару Базилике Свете Марије Мајоре. Као и многи други ранохришћански светитељи, препознат је као свецац по великом поштовању од стране верника. Његов култ се раширио одмах након смрти, посебно у западној хришћанској цркви. Признат је као светитељ због његовог духовног живота, учења и доприноса цркви, потом као црквени отац, јер је један од најзначајнијих отаца латинске цркве, и као учитељ хришћанства (*Doctor Ecclesiae*), титуле коју му је званично 1298. године доделио папа Бонифације VIII. Његов дан Католичка црква слави 30. септембра и Јероним се сматра заштитником преводаца. Живео је пре Великог раскола 1054. године, али је због неких његових каснијих тумачења и повезаности с латинским богословљем углавном остао ван богослужбене праксе Источне цркве, иако се као ауторитет често цитира у православној теологији. Многи православни теолози и верници га поштују као једног од највећих отаца ране хришћанске цр-

кве. У неким грчким православним и другим помесним црквама, Свети Јероним се обележава 15. јуна по Јулијанском календару, односно 28. јуна по Грегоријанском.

Српско порекло Светог Јеронима било је опште познато, у његово време, али и касније. Овај чувени теолог и преводилац чији превод Библије на латински Католичка црква и данас користи, писао је српским писмом, буквицом. То писмо је била стандардна србица са малим разликама. Све до 16. века ћирилицом је називано писмо које се сада зове глагољица, а писмо које се сада назива ћирилица, звало се србица или буквица. Поузвано је потврђено да је Свети Јероним писао на свом матерњем језику и писму, јер су сачувани неки његови списи и писма на србици. Између осталог, сачувано је и писмо које је 376. године упутио папи Дамазу, а које на страницама 34 и 35 у својој књизи *О илирским језицима* (*De Illiricae linguae*) наводи историчар Себастијано Долчи (*Sebastiano Dolci*). Књига је 1754. године штампана у Венецији. Свети Јероним писмо папи писао је на српском, односно илирском језику, буквицом. Поред осталог, каже:

Ја ниткога парвога, него Исускарста спиједехи, сфетињи твојој,

тојес столу Петрову опћенством садружен јесам. Ткогод изван ове кућне јагежда јестие буде, поган јес. Ако тко у Корабљи Ноиној не буде изгубитијесе, кад дође потоп.

Себастијано Долчи, историчар, писац и славни говорник рођен у Рагузи, данашњем Дубровнику, 1750. је објавио и животопис Светог Јеронима. У својој књизи Долчи у Илире убраја *све народе српског порекла који се и Словенима зову*, па за Србе каже *да једним осећањем (срцем), с Чесима, Пољацима, Далматинцима и осталим илирским народима* (које сам у овој краткој студији набројао), *хвале Господа нашег.*

Од оригиналних докумената исписаних руком Светог Јеронима, сачувано је и писмо једном пријатељу у коме га обавештава да је превео Јеванђеље и Псалтир не само на латински већ и *на језик мога народа.* (*Louis Leger: CYRILLE ET METHODE, A. Franck, Paris 1868, стр.215 и 216*). Исто тако, кад год би неки од папа, бар привремено, толерисао употребу српског језика у католичкој цркви, редовно би се давало објашњење да се то чини због Светог Јеронима Илирског. ■

ТЕОРИЈА КРЕАТИВНОГ ПИСАЊА

Универзум једног (будућег) писца

У универзуму једног писца – или да кажемо “будућег писца”? – постоји толико отворених статусних питања, тј. потраге за смислом посвећивања овој племенитој вештини. Та се питања крећу од најједноставнијих, па до најсложенијих, готово без опције за исправне одговоре (и одлуке).

На пример, треба ли писац да има радни кабинет, треба ли да пушта браду – или да обавезно носи мини сукњу – да ли треба имати брачног партнера, љубавницу – љубавника. Али и да ли писати спонтано, из прве руке, попут надреалиста или направити строгу схему методологије рада, идеје и циљева, као што је, наводно, имао Едгар Алан По када је писао чувену поему “Гавран”?

Па онда, објављивати написана дела одмах, или их одлагати у орман, за будућност, док дела не одстоје и док “не сазру”; писати поезију или прозу, приче дакле или романе, писати руком или мукотрпно укључивати у писаћу машину која, кажу неки, даје времена за размишљање и одлуке, користити лаптоп, говорити у диктафон па ангажовати дактилографкињу, писати дању или ноћу, прописати себи радно време или чекати тзв. инспирацију?

Треба добро промислити, пре почетка учења и усвајања заната: какав треба имати однос према књижевним наградама, да ли објављивати у књижевним часописима, дајетели интервјуе... Уосталом, дали сте – ћете бити – ангажован писац, онај који учествује-делује у свом времену и стварности, или сте поборник ескапизма које г интересује искључиво бекрајно трајање у времену? Уф!

Ђорђе Писарев
Илустрација: Н. Писарев

САВРЕМЕНИ ПЕСНИЦИ, ИЗ РУКОПИСА

Благоје Баковић

ОНО КАД ТИ НИЈЕ НИШТА

Не можеш ћутању да одолиш
Тишина не може остати трезна
Када те погледа онај ког волиш
А он о томе ништа не зна

Рекао би обично доба
Готово ништа није било
Мало се само заљуља соба
И порасте ти крило по крило

И летиш мада сасвим пешак
Кроз неки пролаз јако узан
И отима се за смешком смешак
Од неке давне туге сузан

СЛАПОВИ

Удице држе штапови
У страшног брега сени
Твоје су речи слапови
Од којих камен пени

ИДЕ ЧОВЕК ПРЕКО ПОЉА

Брану Петровића је
грдна невоља
Натерала да ноћу,
по месецу
Виче – иде човек
преко поља
Мајко моја,
склањају децу

Трудан облак преко поља
носи гром
Седам товар носи небом
сува злата
Од тог злата, испред муње,
склањај дом
И затвори праг наш родни
иза врата

Иде човек преко поља –
шупшти свила
И добар је ал и такав
на мукама
Глава му се испод свода
запалила
С мелемима носи
муње у рукама

Рекао би иде човек
а уствари ветар дува
Час лахоран а час гране
и дрвеће
Ломе испред слепа ока,
глува ува
Рекао би да из ветра
свитат неће

А како би било добро
мајко моја
Ко у оној твојој песми –
мелем причи
Да певамо усред
овог неспокоја
Иде човек што човеку,
мајко моја, стварно личи

Иде човек рекао би
пржи траву
У пахуљи коју дахом
носа цича
Јер му ноне, јер му руке,
јер му главу
Преко поља, вуче
црна косачица

ТА ДВА ТРИ ТРЕНА

Да нема смрти да је све пена
Такав осећај гад те угрли
Томе ме уче та два три трена
Кад су ми моји прсти умрли

Душа је кроз очи прогледала
Пут праха у прах без чудила
Како нож носи из огледала
Све што је болест понудила

И по телу је кренула да листа
Да тражи насад и држало
И нађе доказ да без Христа
Ништа се не би издржало

Део праха је постао прах
Остатку следи судба слична
И страх ме што ме није страх
За све што носи карта лична

А страх је, понекад, знате окат
Зна да ти отме и штап из руке
Да оде прст куд некад нокат
Док душа пени светлост у звуке

За прахом праху ходи и ти
Чупај и носи току сури
А све ће ко пре рођења бити
Кад душа терет докусури

СМАЊУЈ СЕ

Од себе к себи мораш прећи
Даљину као у зору прву
Смањуј се да би био већи
Скупљај се у ону свету мрву

У звезду далеку и једину
На крају небеса где пут сламни
Храбри друмове и ледину
И не да прабини да потамни

Смањуј се да би већи био
Нека се други у прса буса
И нека сан који си снио
Тањи сечиво попут бруса

Којим ће мехурић да пробије
Кад га гордост лије у челик
Смањуј се да се лишиш робије
Смањуј се да би био велик

Други нек је од тебе већи
Нека се величином својом хвали
А ти се радуј великој срећи
Што си велики јер си мали

РЕЧ УРЕДНИКА

Уз првих 100 бројева ДНК

Пише: Мирослав Стајић

Деценијама је „Дневник“ културни додатак био огледало свеколиког уметничког живота Војводине. А онда је угашен. Потребно да се у континуитету указује на највише домете на пољу књижевности, театра, филма, стрипа, ликовне уметности... изгубила је трку са „трошковима“ који су додатно лимитирали ионако ограничени простор дневног листа. Али нисмо одустајали. А када се у октобру 2023, захваљујући разумевању Покрајинске владе, поново указала прилика да додатак оживимо, у сарадњи са Културним центром Војводине „Милош Црњански“ обликована је „Дневникова недељна култура“.

Захваљујући од самог почетка јасно профилисаном концепту, успели смо да додатак одржимо на високом уметничком нивоу, о чему сведоче и имена сталних и повремених сарадника: Владимир Пиштало, Јовица Аћин, Милосав Савић, Михајло Пантић, Александар Гаталица, академик Миро Вуксановић, Љубица Арсић, Селимир Радловић, Иван Негришорац, Ненад Шапоња, Сава Дамјанов, Ђорђе Писарев, Фрања Петриновић, Александар Милосављевић, Светислав Јованов, Илија Бакић, Драгана В. Тодоресков, Злата Коцић, Јасна Кујунџић Јованов, Ђорђо Сладоје, Сања Перић, Милан Р. Симић...

Објављено је стотину прича и скоро двоструко толико песама из рукописа најеминентнијих српских прозаиста и поета, низ есеја, путописа, књижевних, музичких, ликовних и филмских критика, представљено готово 300 нових књижевних и стрип наслова... Од колумни објављених у „Дневниковој недељној култури“ Ђорђе Писарев је обликовао књигу „Шехерзада и покрадено памћење“, Љубица Арсић „Писци и мода“, а под окриљем КЦВ „Милош Црњански“ припрема се збирка ДНК прича. Да парфразирам Џорџа Бернарда Шоа: Можда смо у ових првих сто бројева правили и грешке, али је и то корисније него да нисмо урадили ништа... ■

ЛИТЕРАРНИ ПУТОПИСИ: ЦРТИЦА ИЗ ИСТАНБУЛА, ИЗ ДНЕВНИКА

Зашто волим ту метрополу

Пише: Ненад Шапоња

30. септембар 2024.

Већ море и облаци, спојени у слици вођеној из авиона, и лука у Кадикоју у Азији, испред које су разбацили бродови као играчке, доносе најаву чаролије другачије.

А Истанбул, Станбол, Цариград, Константинопол, Византион, све то беше исто. Влада погрешно лаичко мишљење да је реч Истанбул, како је овај град именовао Кемал Ататурк, турска реч која је мењала вековни Константинопол, а у питању је реч грчког порекла која колоквијално значи „у граду“. Читаоцу и слушаоцу наше народне поезије, па и даље књижевности све до „Проклето авлије“, најближи је назив Цариград, од мене удаљен већ оним вечним мимоходом детињства, временом у којем се нисам ни усуђивао да помислим да ћу походити просторе овог вечног града.

Већ годинама у Истанбул долазим често, више пута годишње, најпре то беше из пословних разлога, а затим и све више из пријатељских. Што према самом граду, према којем све више осећам припадност, а што према бројним пријатељима које сам овде стекао.

Данас слећем на азијску ваздушну луку Сабиха Гокцен. Оба тренутно важећа истанбулска путничка аеродрома су огромна. И угодна. Ове године, уместо на светски састај издавача у Франкфурту идем на Међународни песнички фестивал у Истанбулу. Ту нас је 12, а ту су и турски песници. Свако носи свој другачији песнички свет. А кави су, видећемо.

Од првог корака на аеродрому, не може човек да не примети да је закорачио у добро уређену државу. Друга ствар која се примети, јесте да се налазите у светској метрополи. Осећај припадања метрополи, макар и привремено, додаје човековој перцепцији још један нови регистар.

Ходам по Истанбулу годинама, а сада ћу бити на пе-

сничком фестивалу. Сваки пут када пређем Босфор, осетим колико је то магично место. Овог пута, с обзиром да ме Мајбахом возе са аеродрома, учини ми се да овде песници и не живе тако лоше. Увек сам се дивео невероватној организацији овога града. Саобраћај, друмски и бродски, свеукупан урбанизам, као да невидљива рука овде држи баш под конач.

А зашто уствари волим ову метрополу? Можда због невероватне концентрације лица која у маху пролете кроз човекову свест. Због броја толико другачијих душа које се лелујају. Наспрам овакве метрополе већина наших градова наликује на успорени филм. Гледамо и упоређујемо лепоту и покрете који искрсавају испред нас.

Мешавина свега искрсава испред ока посматрача, раса, обичаја, мода, а не само Европе и Азије како му се може учинити на први поглед. И богобојажљивост и пркос према Богу, у исто време зраче са свих страна, пре свега са одеће и онога што чини тренутну моду. Овде су све моде измешане. Чак и векови.

У овом граду много зависи од тога у који ниво града гледаш, у ком регистру је наштелована твоја перцепција. Ако носиш ципеле од змијске или слонове коже, тешко да те може заинтересовати бескрај шаренила обуће из излога и са булеварна.

Касније сам у хотелу о томе причао македонском писцу и издавачу Дејану Трајкоском, као и о тој турској дистанци између Фатиха и Харбије, који је некада, почетком двадесетог века описао познати овдашњи писац Пејами Сафа као битну разлику између конзервативног и модерног, између традиционалног и европеизирајућег дела турског друштва. Та странцу наоко невидљива подела као да и данас уверљиво постоји.

1. октобар 2024.

И даље ме људи у Србији питају - зашто толико волим Истанбул? Па због Нермнин, због Назли, због Мемета и

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Новоархеолошки књижевни подухват

„Авангарде и неоавангарде у књижевности и уметности – југословенски контекст, зборник радова“, Културни центар Војводине „Милош Црњански“ и Институт за књижевност и уметност (2025)

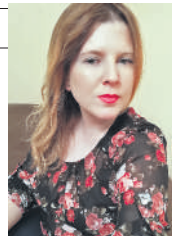
Пише: Љиљана Никић

Зборник радова „Авангарде и неоавангарде у књижевности и уметности – југословенски контекст“ настао је као резултат научног скупа који је одржан 18. јуна 2024. године у организацији Културног центра Војводине „Милош Црњански“ и Института за књижевност и уметност. Уредници су др Ива Тешић, др Снежана Савкић и доц. др Милош Јоцић, а, уз њихове текстове, зборник су обогатили и текстови универзитетских професора, теоретичара и историчара књижевности, али и значајних нових имена књижевности науке којима је овај тематски оквир постао врста поетичке парадигме (Г. Тешић). Многи од њих били су полазници курса „Авангарде, неоавангарде и експерименталне тенденције у српској књижевности XX и XXI века“, који је 2012. године основао проф. др Гојко Тешић, а који је до данас једини предмет те врсте који постоји само на Филозофском факултету у Новом Саду.

Већ само овај уводни податак наговештава значај зборника, а потврђује га квалитет двадесет текстова распоређених у две целине – „Авангарде...“ и „... и Неоавангарде“.

Први део „Авангарде...“ чини дванаест текстова. Текст Гојке Тешића „ЧЕТИРИ = ЈЕДАН или како сам се нашао у митској шуми југо-авангарде и југо-неоавангарде“, заступљен на почетку, представља, како и сам аутор истиче, мемоарска казивања из вишедеценијских архивских истраживања из којих су изронила многа открића. Тај пут Тешић сагледава симболички – као авангардно-неоавангардну шуму – путовања и лутања кроз часописне шуме и наилажење на инспиративне препреке, са закључком да није напустио авангарду ни неоавангарду, већ је у ту шуму увео и своје студенте. Огроман менторски рад проф. Гојке Тешића као и његово ангажовање у трајном утемељивању авангарде као жаривног термилошко-теоријског феномена српске књижевности 20. века, потврђује и текст Василија Милновића „Зашто кажеш модернизам, а мислиш на авангарду?“.

Вођени просторима авангардне шуме, настали су, између осталих, и текстови Бојане Стојановић Пантовић („Родно кодирање (српских) авангардних покрета“), Браниславе Васић Ракочевић („Однос авангардних стваралаца према заумном, психопатолошком и друштвено неприхватљивом“), Жаклине Дувњак Радић („Рефлексије авангарде у путописним репортажима двадесетих година 20. века“), Бојана Јовића („Стваралачка преплитања: Александар Дероко као авангардиста“), Иве Тешић и Маје Медан Орсић („Мистика у раним радовима

Јосипа Кулунџића)... У овом контексту, свакако је значајно споменути и текст „Новински огласници као цитатна грађа у поезији Душана Матића“ Снежане Николић, која ће ускоро одбранити прву докторску дисертацију о Душану Матићу. У наведеном раду сагледан је Матићев однос према новинском медијуму и према култури читања новина након II светског рата, као и то како је надреалистичка пракса прављења колажа утицала на целокупно песничко стваралаштво.

Други део зборника „... и Неоавангарде“ чини осам текстова који су, између осталог, посвећени прозним остварењима Војислава Деспотова (Маја Рогач Станчевић „Неоавангардна синкрета“ прози Војислава Деспотова, Снежана Савкић „Мртво мишљење“ фрагментарни роман „техностетике“), представљају неколико најзначајнијих теоријских покушаја артикулисаних поводом „књижевног југословенства“ – термина који је осамдесетих година XX века сковао Војислав Деспотов (Драган М. Ђорђевић „Бескућништво књижевног југословенства и покушаји његовог теоријског кућења“), истраживању еротске поезије Каталин Ладик (Јована Б. Тодоровић „Еротско у поезији Каталин Ладик“), те вези између савремених позоришних тенденција и авангардних стремљења између два светска рата (Марина Миливојевић Мађарев и Милан Мађарев „Српска авангарда у домену драме, позоришта, кореодрме и театра покрета“). Текст Небојше Миленковића „1968. као прекретница или: шта је то заиста ново у новој уметности 1970-их“ покушава да одговори на питање шта је то заиста НОВО у НОВОЈ уметности 1970. – продукту специфичне друштвене климе која своју кулминацију доживљава 1968. године међународним студентским протестима. Текст Светлане М. Рајчић Перић „Реалистички ауто-пут Нови Сад – Љубљана (теоријски осврт на заједничку уметничку платформу и филозофску основу словеначке и новосадске неоавангарде)“ бави се поређењем

уметничког изражавања словеначке Групе ОХО и новосадске неоавангардно-концептуалне Групе КОД. Зборник се завршава текстом Павла Зељића „Рецепција историје српске књижевности и (пост)авангардна културна политика часописа XX век“ који, између осталог, проучава рецепцију историје српске књижевности у контексту есејистичких прилога издатих у часопису XX век. И научни скуп и зборник представљају, дакле, потврду да авангарда и неоавангарда нису напуштене. Напротив! Овај новоархеолошки књижевни подухват, како га назива Гојко Тешић, отвара пут будућим истраживачима за даља истраживања авангарде и неоавангарде у Југославији. Само се треба одважити, ући у шуму, и трагати... ■

Фуата, због Драгославе која као и ја, ту препознаје мирис и укус свог детињства, због поштења у погледу убогог, најсиромашнијег који се може срести на улици, због балик дурума код Марија, због Ђугум кафеа у Кадикоју, и ресторана Виктор Леви, наравно, због Царства Ромеја чији бејах поданик у неком од прошлих живота. Та два града близанца, Рим и Цариград, препознао сам још током првог боравка у њима, баш на први поглед. У њима сам живео. Поверовао сам у то.

Сада сам на релативној периферији, у суседству градске Рами библиотеке. Ту су песници из Енглеске, Македоније, Молдавије, Бугарске и Румуније, Азербејџана, Кипра и Грчке. И из Турске, наравно. Прво читање је у двористи Рами библиотеке, а наредних дана и на другим местима по граду. Песничка реч се препознаје по изражајности, чак и када не знаш сасвим језик са кога се емитује. Видим да ће ми овај кратак боравак бити сасвим програмиран, без слободне лутања. Но, зато упознајем нове људе, песничке светове околних земаља. ■